

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد، فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع

بررسی فقهی حقوقی مالیات حکومتی در اسلام

۱۳۸۳ / ۶ / ۲۱

استاد راهنما

آقای دکتر سید علی اصغر موسوی رکنی

استاد مشاور

خانم حمیده عبداللهی

نگارش

اعظم امینی

زمستان ۱۳۸۲

۷۳۴۷۳

کتابخانه اساتید و دانشجویان
مکتب مدرسه

تقدیم به:

آستان مقدس علی بن موسی الرضا (ع)

و فاطمه معصومه (س)،

و ثوابش به روح پدر بزرگوارم،

که خاطره مهربانی هایش، همیشه زنده است.

تشکر و قدردانی

اکنون که با لطف و رحمت پروردگار، مساعدت خانواده و همسرگرامیم، و با راهنمایی اساتید محترم و یاری دوستان همدل، مرحله‌ای دیگر از زندگی‌م سپری شده، لازم است که از صمیم قلب، از زحمات بی‌شائبه‌ی اساتید محترم، آقای دکتر موسوی رکنی و سرکار خانم عبدالهی که در تدوین رساله مرا همراهی نموده‌اند، تقدیر و تشکر نمایم و از درگاه ایزد منان برای آنها موفقیت، سلامتی و بهروزی آرزو مندم. در پایان از همه عزیزانی که در جمع‌آوری مطالب مرا یاری کرده‌اند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

چکیده

این نوشتار پژوهشی درباره‌ی بررسی فقهی حقوقی مالیات حکومتی در اسلام می‌باشد. در فصل اول مقدمه و کلیات بیان شده است. در فصل دوم به بررسی فقهی مالیات در حکومت اسلامی پرداخته شده است. به‌طور کلی مالیات در فقه، شامل: زکات، خمس، انفال، خراج و جزیه می‌باشد. زکات، حقی واجب در مالی است که به حد نصاب رسیده باشد و هنگام رسیدن به حد نصاب از مال خارج می‌شود و مال به واسطه‌ی آن پاک می‌گردد. خمس (یک پنجم)، حق مالی‌ای است که خداوند بر بندگان در اموال آنها واجب کرده است و مخصوص امام و بنی‌هاشم می‌باشد. انفال، مالی که مختص پیامبر (ص) و ائمه بعد از او می‌باشد و زائد بر سهم دیگر سادات است. خراج، مالیات بر زمین‌هایی است که دولت اسلامی از مسلمانان و یا غیر آنها، طبق شرایطی می‌گیرد. جزیه، مقدار مالی است که امام مسلمانان از کافران اهل کتاب (آنهايي که حاضر به عقد قرارداد صلح شده‌اند)، سالیانه دریافت می‌کند و در برابر آن امنیت مالی، جانی و ناموسی آنها را تأمین می‌کند. مواردی که بیان شد به‌عنوان محوری‌ترین مالیات‌های ثابت شرعی شناخته می‌شوند. در این فصل (دوم) تلاش شده است که به صورت فشرده فلسفه‌ی تشریع این‌گونه مالیات‌ها و مصارف آنها مشخص شود. فصل سوم این رساله بررسی حقوقی مالیات در حکومت اسلامی را مورد توجه قرار داده است، این بررسی شامل فلسفه‌ی تشریع، موارد و مصارف مالیات‌های متغیر است، که شامل مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم می‌باشد. مالیات‌های مستقیم عبارتند از: مالیات‌هایی که تکلیف پرداخت آن متوجه کسی است که قرار مالیات (از قبیل قرار ضمان)، بر عهده‌ی اوست و مؤدّی راهی برای تحمیل آن به دیگری ندارد و مستقیماً بر درآمد و ثروت اشخاص تعیین و اخذ می‌شود. مالیات‌های غیر مستقیم عبارتند از: مالیات‌هایی

که از اموال مصرفی به مناسبت عملی از قبیل تولید، توزیع، صدور و ورود گرفته می‌شود و مؤدی مالیات در نتیجه آن را از مصرف کننده واقعی یا کسی که قرار مالیات بر عهده اوست، می‌گیرد، در حقیقت تکلیف پرداخت آن به‌طور مستقیم متوجهی مصرف کننده است. از آنجایی که این پژوهش بیشتر جنبه‌ی فقهی و حقوقی دارد، بنابراین در این فصل به جنبه‌های اقتصادی مالیات کمتر پرداخته شده است و بحث عمده به مالیات در قانون اساسی و قوانین مالیاتی و نیز به ادله‌ی مشروعیت مالیات حکومتی در فقه اسلامی اختصاص یافته است. در فصل چهارم بعد از معرفی حکومت اسلامی به شرایط حاکم، اختیارات و وظائف او مطابق قانون اساسی پرداخته شده است، که در حقیقت وضع مالیات یکی از سیاست‌گذاری‌های کلان اقتصادی حکومت و جزء اختیارات حاکم اسلامی می‌باشد. در این فصل پس از بیان قدرت اقتصادی، فلسفه‌ی مالکیت و عدالت اجتماعی در حکومت اسلامی به مالیات و ویژگی‌های آن در نظام اسلامی اشاره شده است. ناگفته نماند که بحث از حکومت اسلامی و اصل ولایت فقیه در حد ضرورتی که در این نوشتار ایجاب می‌کرد، مطرح شده است. واضح است که بررسی تفصیلی این اصل فقهی، پژوهش و پایان‌نامه‌ای جداگانه را می‌طلبد. عنوان فصل پنجم، ضmann و پیشنهادها است. در این فصل دیدگاه‌ها و پرسش و پاسخ‌های فقهای معاصر درباره‌ی مالیات حکومتی و فلسفه‌ی متقابل مالیات‌های متغیر و ثابت و نتیجه‌گیری کلی مطرح شده است. در پایان به برخی از مشکلات اخذ مالیات، مخالفت مردم با آن و پیشنهادهای اصلاحی اشاره شده است.

کلید واژه:

فقه، حقوق، حکومت اسلامی، مالیات، مالیات ثابت، مالیات متغیر، خمس، زکات، انفال، جزیه، خراج، مالیات مستقیم، مالیات غیر مستقیم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه و کلیات
۲	الف) مقدمه
۲	ب) کلیات
۲	۱. بیان مسأله و هدف تحقیق
۳	۲. پیشینه ی تحقیق
۳	۳. روش تحقیق
۴	۴. محدودیت های تحقیق
۴	۵. تعریف اصطلاحات تحقیق
۴	۱-۵. فقه
۴	الف) معنای لغوی فقه
۵	ب) مفهوم اصطلاحی فقه
۶	ج) قیود تعریف فقه
۷	۲-۵. حقوق

۷	الف) معنای لغوی حقوق
۷	ب) مفهوم اصطلاحی حقوق
۸	۳-۵. مالیات
۸	الف) معنای لغوی مالیات
۸	ب) مفهوم اصطلاحی مالیات
۱۰	۴-۵. حکومت
۱۰	الف) معنای لغوی حکومت
۱۰	ب) مفهوم اصطلاحی حکومت
۱۱	۶. تاریخچه‌ی مالیات
۱۲	۱-۶. مالیات پیش از اسلام
۱۳	۲-۶. مالیات در دوران صدر اسلام
۱۳	۱-۲-۶. مالیات در زمان حکومت پیامبر اسلام (ص)
۱۴	۲-۲-۶. مالیات در زمان حکومت امام علی (ع)
۱۵	۳-۶. مالیات در دوران فعلی حکومت اسلامی

۱۷	فصل دوم: بررسی فقهی مالیات حکومتی در اسلام
۱۸	۱-۲. زکات
۱۸	۱-۱-۲. معنای لغوی و اصطلاحی زکات
۱۹	۲-۱-۲. اهمیت زکات
۱۹	۳-۱-۲. فلسفه‌ی تشریع زکات
۲۱	۴-۱-۲. شرایط وجوب زکات
۲۲	۵-۱-۲. موارد زکات
۲۳	۱-۵-۱-۲. شرایط وجوب زکات چهارپایان
۲۵	۲-۵-۱-۲. شرایط وجوب زکات غلات
۲۶	۳-۵-۱-۲. شرایط وجوب زکات نقدین
۲۷	۶-۱-۲. مصارف زکات
۳۰	۷-۱-۲. ویژگی‌های مستحقین زکات
۳۰	۸-۱-۲. زمان تسلیم زکات
۳۱	۹-۱-۲. موارد استعجاب زکات
۳۲	۱۰-۱-۲. زکات فطره

۳۲	۱-۱۰-۱-۲. شرایط زکات فطره
۳۳	۲-۱۰-۱-۲. مقدار و جنس زکات فطره
۳۳	۳-۱۰-۱-۲. زمان وجوب زکات فطره
۳۴	۴-۱۰-۱-۲. مصرف زکات فطره
۳۴	۲-۲. خمس
۳۴	۱-۲-۲. معنای لغوی و اصطلاحی خمس
۳۵	۲-۲-۲. تشریح خمس
۳۶	۳-۲-۲. فلسفه ی تشریح خمس
۳۸	۴-۲-۲. موارد وجوب خمس
۴۲	۵-۲-۲. مصارف خمس
۴۳	۶-۲-۲. شرایط مستحقان خمس
۴۳	۳-۲. انفال
۴۳	۱-۳-۲. معنای لغوی و اصطلاحی انفال
۴۴	۲-۳-۲. تشریح انفال
۴۵	۳-۳-۲. موارد انفال

۴۷	۴-۲. خراج
۴۷	۴-۲-۱. معنای لغوی و اصطلاحی خراج
۴۸	۴-۲-۲. تشریع خراج
۴۸	۴-۲-۳. شرایط زمینهای خراجی
۴۹	۴-۲-۴. اقسام خراج
۴۹	۴-۲-۵. جزیه
۵۰	۴-۲-۱. معنای لغوی و اصطلاحی جزیه
۵۰	۴-۲-۲. تشریع جزیه
۵۱	۴-۲-۳. دلیل وضع جزیه در اسلام
۵۱	۴-۲-۴. شرایط وجوب جزیه
۵۲	۴-۲-۵. تعیین مقدار جزیه
۵۲	۴-۲-۶. مستحقین جزیه
۵۲	۴-۲-۷. انواع جزیه
۵۳	۴-۲-۸. مصرف جزیه
۵۳	۴-۲-۹. موارد سقوط جزیه

۵۳	۲-۵-۱۰. فرق جزیه و خراج
۵۵	فصل سوم: بررسی حقوقی مالیات حکومتی در اسلام
۵۶	۳-۱. فلسفه ی تشریع مالیات های حکومتی
۵۷	۳-۲. سیر تحول مالیات
۵۸	۳-۳. پیشینه ی نظام مالیاتی ایران
۵۹	۳-۴. ادله ی مشروعیت مالیات حکومتی در فقه اسلام
۵۹	۳-۴-۱. استفاده از حق ولایت امر
۶۰	۳-۴-۲. شواهد و امارتی بر امکان اخذ مالیات
۶۰	۳-۴-۳. استفاده از وجوب کفایی
۶۲	۳-۵. مالیات در قانون اساسی
۶۳	۳-۶. افراد مشمول مالیات
۶۵	۳-۷. انواع مالیات های حکومتی
۶۵	۳-۷-۱. مالیات های مستقیم
۶۷	۳-۷-۱-۱. مالیات بر شرکتها
۶۷	۳-۷-۱-۲. مالیات بر درآمد

۷۱	۳-۱-۷-۳. مالیات بر دارایی (ثروت)
۷۴	۳-۱-۷-۴. مقررات مختلف مالیات های مستقیم
۷۶	۳-۷-۲. مالیات های غیر مستقیم
۷۸	۳-۷-۲-۱. مالیات بر واردات
۷۸	۳-۷-۲-۲. مالیات بر مصرف و فروش
۸۲	۳-۷-۲-۳. مقررات عمومی و موارد مختلف
۸۳	۳-۸. طریقه‌ی وصول مالیات های مستقیم و غیرمستقیم
۸۴	۳-۹. مصارف مالیات های متغیر
۸۶	فصل چهارم: حکومت اسلامی
۸۸	۴-۱. شرایط رهبر اسلامی
۸۹	۴-۲. وظایف و اختیارات رهبری در قانون اساسی
۹۱	۴-۳. قدرت اقتصادی حکومت اسلامی
۹۲	۴-۴. فلسفه‌ی مالکیت حکومت اسلامی
۹۳	۴-۵. مالیات در نظام جمهوری اسلامی
۹۵	۴-۶. عدالت اجتماعی

۹۶	۷-۴. ویژگی های مالیات در حکومت اسلامی
۹۶	۴-۷-۱. عبادی بودن
۹۷	۴-۷-۲. اخلاقی بودن
۹۷	۴-۷-۳. مردمی بودن
۹۸	۴-۷-۴. تنوع و فراگیری
۹۸	۴-۷-۵. توزیع مجدد ثروت و تعدیل خود به خود آن
۹۸	۴-۷-۶. اعتماد و اندک بودن هزینه استیفا
۹۹	۴-۷-۷. داوطلبانه بودن
۱۰۰	۴-۷-۸. وسعت دایره ی انفاق
۱۰۰	۴-۷-۹. هماهنگی بین کارآیی بهتر و عدالت اجتماعی
۱۰۲	فصل پنجم: ضmann و پیشنهادها
۱۰۳	۵-۱. فلسفه ی متقابل مالیات های ثابت و متغیر حکومتی
۱۰۴	۵-۲. پرسش و پاسخ و نظرات فقهای معاصر درباره مالیات حکومتی
۱۰۷	۵-۳. نتیجه گیری کلی
۱۰۷	الف) ابزارهای عمده ی مالیات در فقه

- ۱۱۰ (ب) مشکلات اخذ مالیات
- ۱۱۱ (ج) طریقه‌ی جلوگیری از فرار مالیاتی
- ۱۱۲ (د) دلائل مخالفت مردم با اصل مالیات
- ۱۱۳ ۵-۴. پیشنهادها
- ۱۱۵ چکیده به زبان انگلیسی
- ۱۱۷ منابع و مأخذ
- ۱۱۷ الف) فارسی
- ۱۲۳ ب) عربی